

PDF hosted at the Radboud Repository of the Radboud University Nijmegen

The version of the following full text has not yet been defined or was untraceable and may differ from the publisher's version.

For additional information about this publication click this link.

<http://repository.ubn.ru.nl/handle/2066/126973>

Please be advised that this information was generated on 2018-07-08 and may be subject to change.

Franco's droom

Door: Henk Donkers

Hydrologische chirurgie funest voor Ebrodelta

Om te voorkomen dat er kostbaar water ongebruikt de zee in stroomt, liet generaal Franco al talrijke stuwdammen en aquaducten aanleggen. Met het Spaans Nationaal Hydrologisch Plan treedt premier Aznar in zijn voetsporen. Zijn plan om Ebrowater over te hevelen naar het zuidoosten gaat echter ten koste van de Ebrodelta en lost de watertekorten in Zuid-Spanje niet op. Vóór de zomer neemt de Europese Commissie een beslissing over dit omstreden project.

Agua para todos' (Water voor iedereen) is de leuze die de Spaanse premier José Maria Aznar gebruikt om zijn Nationaal Hydrologisch Plan gerealiseerd te krijgen. Hij redeneert als volgt: de mensen in het droge zuidoosten van Spanje hebben gebrek aan water. In het stroomgebied van de Ebro in Noord-Spanje is volop water. Waarom zou je dat niet naar het zuiden brengen? Want nu stroomt het grotendeels ongebruikt de Middellandse Zee in.

De noordelijke provincies Aragon en Catalonië, die toch al weinig ophebben met Madrid, verzetten zich daar heftig tegen. Zij willen het water liever zelf gebruiken en vinden dat het ecosysteem van de Ebrodelta er te veel schade van ondervindt. Ze worden daarin gesteund door de nationale en internationale natuur- en milieuorganisaties. De tegenstanders van het plan hebben zich georganiseerd in de brede volksbeweging La Plataforma en la Defensa de l'Ebre (PDE). Hun embleem – een blauwe waterslang met een knoop erin – is alom aanwezig op stickers, markten en muurschilderingen. De PDE heeft zeer succesvolle demonstraties georganiseerd waaraan honderdduizenden mensen deelnamen, zowel in het gebied zelf (Ebrodelta, Zaragoza, Barcelona) als daarbuiten (Valencia, Madrid), tot zelfs in Brussel toe. De regionale regeringen in Murcia en Valencia hebben inmiddels tegendemonstraties georganiseerd om het SNHP te steunen. De plaatselijke voetbalclubs werden overgehaald te spelen met het logo 'Agua para todos' op hun shirt. Zelfs in de laatste editie van de Spaanse Big Brother speelde het project een rol. Een van de deelnemers bekritiseerde het project openlijk in het veelbekeken programma. Daarop zette La Verdad, de krant van Murcia, een campagne op touw om de Spaanse kijkers ertoe te bewegen deze persoon weg te stemmen. Tevergeefs. Hij won.

Hydrologische chirurgie

Het plan dat zoveel beroering veroorzaakt is het Spaans Nationaal Hydrologisch Plan (SNHP). Het bestaat uit twee delen. Het belangrijkste en meest controversiële is het plan om 1050 miljoen m³ water uit de Ebro over te hevelen naar zuidelijke provincies, de zogenoemde Ebrotransfer. 190 miljoen m³ gaat naar Barcelona (179 km verderop), 361 miljoen naar Valencia (361 km), 450 miljoen m³ naar Murcia (528 km) en 95 miljoen m³ naar Andalusië/Almeria (845 km). Vanwege het maatschappelijk verzet heeft de regering van Catalonië de aftakking naar Barcelona inmiddels geschrapt.

Op zijn weg naar het zuiden (kaartje hiernaast) kruist het aquaduct dat bestaat uit open kanalen, tunnels en pijpleidingen, talrijke dalen die dwars op de kust liggen. Negen keer moet het water daarom hoog worden opgepompt. Het oppompen kost veel energie; daar staat tegenover dat op vier plaatsen met een groot verval ook energie kan worden opgewekt. Het project kost echter veel meer energie dan het oplevert. Het tweede deel van het SNHP bestaat

uit een lijst van 889 kleinere, veelal bestaande projecten.

De ideeën om water van de Ebro naar het zuiden te brengen zijn niet nieuw. De eerste plannen daarvoor zijn al tijdens de Spaanse Burgeroorlog ontwikkeld in opdracht van Franco-gezinde, falangistische organisaties. Franco was een warm voorstander van 'hydrologische chirurgie', ingrepen in het watersysteem om water binnen en tussen stroomgebieden te vervoeren. In die traditie past ook het SNHP.

De totale kosten van het SNHP worden geschat op 24 miljard euro. Een derde daarvan, ruim 8 miljard euro, moet van de EU komen. De Ebrotransfer moet in 2008 klaar zijn en kost 4,3 miljard euro. Spanje kan nu nog een beroep doen op gelden uit het Structuur- en het Cohesiefonds. Als de EU in 2004 uitgebreid wordt met tien, voornamelijk Oost-Europese landen, wordt de spoeling voor Spanje aanmerkelijk dunner. Daarom maakt Aznar haast in Brussel. Het Spaanse parlement, waar Aznars Partido Popular de absolute meerderheid heeft, heeft het SNHP in juli 2001 al goedgekeurd.

Grondspeculatie

Waarom lopen zoveel Spanjaarden te hoop tegen het plan? Wat is ertegen om water te transporteren van overschotgebieden naar tekortgebieden? 'Agua para todos' is toch een nobel streven? Sebastian Porres, burgemeester van Sant Jaume in het hart van de Ebrodelta, is een van de aanvoerders van het verzet. 'Als er in het zuiden een tekort aan drinkwater is, moeten we daar water heen brengen', aldus Porres 'Maar er is geen tekort aan drinkwater. Het water dat men erheen wil brengen is bestemd voor de tuinbouw en het toerisme. In de tuinbouw worden met EU-subsidie producten geteeld waaraan al een overschot is en waarbij ook nog eens op grote schaal gebruik gemaakt wordt van illegale arbeid van migranten uit Noord-Afrika. De toeristische ontwikkeling is in het zuiden al veel te ver doorgeschoten. Om de golfterreinen die dienen als aanjager voor toeristische projectontwikkeling groen te houden zijn enorme hoeveelheden water nodig (1800 m³ per golfterrein per dag, HD). Dat veel golfterreinen afvalwater hergebruiken doet er niet toe, want dat water kan ook voor irrigatie van landbouwgewassen gebruikt worden.' De Spaanse costa's hebben sinds de toetreding van Spanje tot de EU inderdaad een razendsnelle ontwikkeling doorgemaakt. Rond Murcia en Almeria heeft zich het grootste tuinbouwkassencomplex ter wereld ontwikkeld met alleen al rond Almeria 27 duizend hectare aan kassen (ter vergelijking: in het Westland is dat 'slechts' drieduizend ha). Het gebied afficheert zich al jaren als de 'Huerta de Europa' (Groentetuin van Europa) of 'Pequeño California' (Klein Californië) vanwege de exportgerichtheid, hoogwaardige, geïrrigeerde gewassen en moderne, grootschalige productietechnologie. Onophoudelijk rijden er vanuit het zuiden vrachtwagens met groenten en fruit over de Spaanse autopista naar West-Europa.

De tuinbouw in dit altijd zonnige, maar zeer droge deel van Spanje steunt op twee pijlers: goedkoop water en goedkope arbeid van illegale migranten die vaak in erbarmelijke omstandigheden leven. Omdat de tuinbouw al snel niet genoeg had aan het water dat onbetrouwbare rivieren als de Segura aanvoerden, zijn de boeren op grote schaal grondwater gaan oppompen. Naast de ongeveer 2500 legale putten, zijn er duizenden illegale. De gemiddelde jaarlijkse onttrekking van grondwater overtreft de gemiddelde jaarlijkse aanvulling verre, waardoor de grondwaterspiegel dramatisch gedaald is, met verdroging en zoutwaterintrusie als gevolg. Onder Franco is begonnen met de aanvoer van extra water vanuit de Taag naar de Segura via een 286 kilometer lang aquaduct dat in 1973 gereed kwam. Dit heeft echter de tekorten niet opgeheven en nooit de geplande hoeveelheden water (oorspronkelijk 1 miljard m³, later 0,65 miljard) opgeleverd.

De verwachting dat er meer water zou komen heeft wel geleid tot grondspeculatie en almaar groeiende waterbehoeften. Daarin hoopt men nu te kunnen voorzien met water uit de Ebro. Het Ebroplan heeft al geleid tot een nieuwe ronde grondspeculaties. Terreinen waar de

transfer mogelijk overheen komt zijn al flink in prijs gestegen evenals gronden die straks geïrrigeerd kunnen worden of waar toeristische projecten kunnen komen. Projectontwikkelaars verkochten in 2001 ruim 107 duizend nieuwe huizen aan de Spaanse costa's voor ruim 17 miljard euro, veelal aan Noord-Europeanen van wie er velen (semi)permanent naar Spanje verhuizen. Voor de komende vijf jaar denken ze nog eens achthonderdduizend woningen te kunnen verkopen. Projecten met een golfterrein vlakbij – zoals in Amerika – lopen het beste. Een voorwaarde voor deze 'floridarisering' of 'californisering' van de Spaanse costa's is wel dat er genoeg water is want veel huizenkopers willen een zwembad, een tuin en een golfterrein in de buurt. Nu al kampen veel projecten met watergebrek. Nieuwe perspectieven op water stuwden de vraag ernaar zo hoog op dat er nieuwe tekorten ontstaan – zelfs als de Ebrotransfer doorgaat. De vastgoedsector heeft enorme belangen bij het project, zowel bij de bouw ervan als bij de projecten die daardoor mogelijk worden, en zet Aznar flink onder druk.

Ebrodelta

De Ebrotransfer zal ten koste gaan van de Ebrodelta, een gebied van 320 km² dat de Middellandse Zee insteekt. De delta is de laatste vierduizend jaar opgebouwd met slib van de Ebro. Het gebied wordt voornamelijk gebruikt voor de verbouw van rijst (210 km²) en is verder een internationaal belangrijk natuurgebied. Het maakt deel uit van het Europese netwerk van natuurgebieden (Natura 2000) en valt onder de EU-Habitaten de Vogelrichtlijn. Er komen maar liefst 330 vogelsoorten voor, waaronder flamingo's; 81 soorten broeden er. In de brakwaterbaaien ten noorden en ten zuiden van de delta worden mosselen en oesters gekweekt. In het gebied wonen zo'n vierhonderdduizend mensen, die direct of indirect afhankelijk zijn van landbouw, visserij en toerisme.

Ecologisch gezien functioneert de delta als één systeem. De hoeveelheden zoet water en slib zijn daarbij de bepalende factoren. Zonder zoet water verzilt de delta, zonder slib zinkt hij weg en kalft hij af. De rijstbouw speelt een cruciale rol. Deze voorkomt verzilting doordat de velden een deel van het jaar onder (zoet) water staan; dat onderdrukt het van onderaf opdringende zoute water. Experimenten met andere gewassen zijn mislukt omdat de bodems daarbij verzilten. Het slib in het irrigatiewater bezinkt op de velden en hoogt de delta op. De rijstvelden zijn zowel tijdens het groeiseizoen als na de oogst een belangrijk foerageergebied voor allerlei soorten vogels. Zonder de rijstbouw zou de Ebrodelta niet zoveel vogels kunnen herbergen. Het zoete water dat via de rijstvelden in de twee baaien terechtkomt schept daar gunstige condities voor de kweek van mosselen en oesters; het water verlaagt het zoutgehalte en neemt voedingsstoffen uit het rivierwater en de rijstvelden mee. Het slib dat in zee terechtkomt, zorgt voor de aangroei van de delta en de vorming van strandwallen. Het ecosysteem van de Ebrodelta is hiermee een schoolvoorbeeld van een heilzame samenwerking tussen mens en natuur.

Kusterosie

Maar dat is inmiddels verleden tijd. Sinds de jaren zestig is het bergafwaarts gegaan met de delta. Tijdens het Franco-regime belandde ook de Ebro op de hydrologisch- chirurgische operatietafel. Bij Flix, Ribarroja en Mequinenza werden stuwdammen in de Ebro aangelegd, elders ook in de zijrivieren. Doordat het slib achter de dammen bezonk, daalde de slibaanvoer van de Ebro naar de delta van twintig naar twee miljoen ton per jaar. Terwijl de zeespiegel jaarlijks stijgt met drie tot zeven millimeter, daalt de Ebrodelta nu drie millimeter per jaar. Ook is de zoetwaterafvoer naar de delta afgenomen van 16,8 miljard in de jaren zestig naar 8,3 miljard in de jaren negentig. Factoren daarbij zijn de herbebossing in het stroomgebied van de Ebro, het toegenomen watergebruik stroomopwaarts door landbouw, industrie en huishoudens, en de verdamping uit de stuwmeren.

De gevolgen van de stuwdammen voor de delta zijn de afgelopen jaren steeds duidelijker geworden. 'De zee eet de delta langzaam op', zegt Carmen Garrido, de manager van het natuurpark Isla de Buda, aan het einde van de Ebro. Tijdens een excursie laat ze de zoetwatermoerassen en -lagunes zien die van de zee gescheiden worden door smalle strandwallen. Door de verminderde slibaanvoer is er al veel strand verdwenen, zegt ze. In de verte wijst ze naar de plek waar vroeger de vuurtoren stond. Tot daar liep het land destijds. De vuurtoren is omgevallen, de overgebleven fundering verdween onder water en is inmiddels opgeruimd omdat die een gevaar voor de scheepvaart vormde. De strandwallen worden almaar smaller; als de zee er doorheen breekt verdwijnen de zoetwatermoerassen met hun bijzondere flora en fauna.

Aan de zuidkant van de Ebrodelta ligt de Barra del Trabucador, een kilometers lange strandwal die de delta verbindt met het natuurpark Punta de la Banya. De afgelopen jaren is de zee al enkele keren door de wal gebroken. Als dat vaak gebeurt, verzilt het brakwatermilieu van de erachter liggende baai, de Port dels Alfacs, wat schadelijk is voor de mossel- en oesterteelt. Honderden kwekers hebben daar en in de Port del Fangar, een baai aan de noordkant van de Ebrodelta, enorme stellages gebouwd. Aan touwen hangen lange slierten mosselen en oesters in het azuurblauwe, heldere water. Ze produceren jaarlijks vijf miljoen kilo weekdieren. 'Als de Ebrotransfer doorgaat, ruïneert dat de mossel- en oesterteelt', zegt een van hen, Ramon Carles. 'Minder Ebrowater betekent minder voedingsstoffen en verzilting van het brakwatermilieu.' Door gebrek aan zoet water is de grens tussen zoet en zout water al vele kilometers landinwaarts opgeschoven. Soms bevindt deze zich al op twintig kilometer van de monding. Vaak lijkt de rivier veel water af te voeren, maar is hij in feite gevuld met zout zeewater dat de rivier binnengestroomd is.

Als de echte oorzaak van de problemen in de Ebrodelta het gevolg zijn van ingrepen in de jaren vijftig en zestig, wat doet de Ebrotransfer er dan nog toe? Die leidt immers 'slechts' 15 tot 20 procent van de huidige afvoer weg. 'De Ebrodelta is een ernstig zieke patiënt', zegt burgemeester Porres. 'Die moet je niet dood laten gaan, maar weer gezond maken. De Ebrotransfer is de doodsteek voor de Ebrodelta.'

Nieuwe watercultuur

Veel Spaanse waterdeskundigen hebben zich tegen de Ebrotransfer gekeerd en de beweging Nueva Cultura del Agua, (Nieuwe watercultuur) opgericht. Een van de toonaangevende personen daarbinnen is de watereconoom Pedro Arrojo van de universiteit van Zaragoza. Hij vindt dat de economische activiteiten in Zuid-Spanje afgestemd moeten zijn op de hoeveelheid water die er duurzaam beschikbaar is. Daarbij moet worden uitgegaan van stroomgebieden, een uitgangspunt dat internationaal steeds meer geaccepteerd wordt en bijvoorbeeld een onderdeel is van de Kaderrichtlijn Water van de EU. Vervolgens moet bekeken worden hoe dat water economisch, sociaal en ecologisch gezien het beste gebruikt kan worden. Aanvoer vanuit andere stroomgebieden is alleen een optie in uitzonderlijke gevallen, bijvoorbeeld bij gebrek aan drinkwater.

Een ander uitgangspunt, dat ook in de EU-Kaderrichtlijn staat, is dat voor water minimaal de kostprijs betaald moet worden. De boeren in Zuid-Spanje betalen nu ongeveer 8 cent per m³. Als de directe kosten van de transfer verhaald worden op de afnemers gaat dat water in Zuid-Spanje 45 tot 60 eurocent kosten. Tegen die prijs is het voor boeren niet langer rendabel tomaten, aardbeien en andere gewassen telen. Als ook de schade aan de Ebrodelta en andere externe (milieu)effecten in de waterprijs verdisconteerd worden, valt deze nog veel hoger uit. Over wat er precies meegerekend moet worden, verschillen de meningen nog. De Nederlandse Europarlementariër Alexander de Roo, die zich als vicevoorzitter van de Milieucommissie intensief met het project bezighoudt, vindt dat de afnemers in Zuid-Spanje de werkelijke prijs moeten betalen. Enerzijds om het milieu en de Ebrodelta te beschermen,

anders om oneerlijke concurrentie uit te bannen. Als de Nederlandse regering Westlandse tuinders geen goedkoop aardgas mag geven van de Europese Commissie, mag de Spaanse regering het water voor de tuinders ook niet subsidiëren, vindt hij. Dat is concurrentievervalsing. De Roo is tegen de Ebrotransfer.

Witte olifant

Als het water te duur wordt, zullen er in Zuid-Spanje veel minder afnemers zijn en is de Ebrotransfer helemaal niet nodig. Tegen die prijs worden ook waterbesparing en zelfs ontzilt water aantrekkelijke opties. Het is bovendien de vraag of er straks überhaupt nog water is om te vervoeren. Joseph Maria Franquet Bernis, hoogleraar hydrologie en wiskunde/statistiek, twijfelt daaraan. Hij is ervan overtuigd dat de Ebrotransfer een witte olifant wordt. 'Er is gewoon te weinig water om naar Zuid-Spanje te transporteren', aldus Franquet Bernis. 'Er is uitgegaan van veel te optimistische voorspellingen.' Op verschillende manieren heeft hij de toekomstige waterafvoer berekend op basis van de afvoergegevens tussen 1913 en 2002. In alle gevallen is er sprake van een structurele afname. Bovendien kent de Ebro grillige afvoer: de jaarlijkse gemiddelden variëren van 100 tot 1000 m³ per seconde. Ook heeft de regering volgens Franquet Bernis geen rekening gehouden met klimaatveranderingen en de toenemende vraag naar water in het stroomgebied zelf vanwege de bevolkingsgroei en de uitbreiding van de irrigatie.

Waarschijnlijk neemt de Europese Commissie nog voor de zomer een beslissing over de Ebrotransfer. Het project is een testcase voor het nieuwe Europese waterbeleid zoals geformuleerd in de Kaderrichtlijn Water. Er zijn talrijke inhoudelijke bezwaren aan te voeren tegen het project, maar er is ook veel politieke druk om premier Aznar dit project te 'gunnen'. Als het doorgaat, realiseert Aznar een oude droom van generaal Franco, een naam die telkens opduikt als je met Spanjaarden over de Ebrotransfer praat. Het begin daarvan, een tunnelingang bij Xerta, ligt er al jaren en is aangelegd in de tijd van Franco.

De gang van zaken rond het project roept associaties op met Ingenieurs van de ziel (2002) van Frank Westerman waarin Russische schrijvers de loftrumpet (moeten) steken over de talrijke waterwerken die tijdens het Stalin-regime werden aangelegd. Westerman gaat daarbij ook in op de these van Karl Wittfogel in diens boek Oriental Despotism (1957) over het verband tussen dictatoriale regimes en grootschalige waterwerken. Is diens these ook van toepassing op Franco met zijn voorliefde voor hydrologische chirurgie? En op Aznar, die geen dictator of despoot is, maar wel autoritaire trekjes vertoont, het Franco-regime nooit openlijk veroordeeld heeft en nu in de geschiedenisboeken wil komen met zijn SNHP en Ebrotransfer? Gaat Aznar de droom van Franco realiseren?

Bronnen

Gebruikte literatuur bij 'Franco's droom. Hydrologische chirurgie funest voor Ebrodelta' van Henk Donkers

- Adolf, S., artikelen in NRC Handelsblad over Spanje en Aznar in het algemeen en het SNHP in het bijzonder (met name: De spoken van Spanje's verleden steken weer de kop op. Autoritaire gedrag premier wordt gezien als bron van verdeeldheid 22-4-2003; Rust, rijkdom en subsidieverslaving 19-10-2002; Ambitieuze waterplan verdeelt Spanje 21-6-2001; Spanje dorst naar water 21-2-1995)
- Adolf, S. (2003) Spanje achter de schermen. De feestelijke herrijzenis van een democratie. Prometheus en NRC Handelsblad
- Avnimelech, Y., (z.j.) The Ebro River Diversion plan. Environmental Considerations

- Bentum, M. van, (1995) Water, werk en waterwerken. De ontwikkeling van irrigatietechnologie in het stroomgebied van de Segura, Zuidoost-Spanje, Eburon, Delft
- Biswas, A. & C. Tortajada (2002), Assessment of the Spanish National Hydrological Plan, Third World Center for Water Management, Mexico
- Cammeraat, E., (2002), Verwoestijning in Zuid-Spanje, Ecologie en ontwikkeling nr.6 p.29-30
- Coward, R., (2002), Clear conflict, The Guardian 27-11-2002
- Crawford, L. (2002) River runs through a bitter Spanish argument, Financial Times 12-8-2002
- Ibanez, C., N. Prat, A. Camicio y A. Curco, (1999), El delta del Ebro. Un sistema amenazado
- Dracup, J., M. Hanemann, A. Horne, (2003) A response to some comments on the 'technical review of the Spanish National Hydrological Plan'
- Gleick, P. (1998), The World's Water. The Biennial Report on Freshwater Resources 1998-1999, Island Press, Washington D.C.
- Howitt, R., (2002) A review of economic hydrologic planning pertaining to the Ebro river transfer proposal
- Kleinpenning, J.M.G. (1969), Geographical stability and change in the Ebro delta, Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie, 1969, pp. 35-59
- Lopez Leton, S. (2001), Investment boom on the coast, El Pais 11 juni 2001
- Maanen, H. van, (2003), Klimaatverandering in oude satellietbeelden, Het Parool 01-02-2003
- Prat, N. & C. Ibanez, Effects of water transfer projected in the Spanish National Hydrological Plan on the ecology of the lower River Ebro and its delta, Water Science and technology, Vol. 31 No 8 pp. 79-86
- Rodrigo, M. (z.j.) Sharing the waters of the Iberian Peninsula
- Shamir, U., (z.j.) Review and evaluation of certain aspects of the Spanish National Hydrological Plan
- US Technical Review Team, (2003), A technical review of the Spanish National Hydrological Plan (Ebro River out-of-basin transfer)
- Webster, J. (2001), Produce of Spain, The independent on Sunday 27 july 2001
- WWF, (z.j.) Seven reasons why WWF opposes the Spanish National Hydrological Plan
- WWF/Adena, (2003) Development in the drought. The incompatibility of the Ebro transfer with sustainable development in the Southeast region of Spain, Madrid
- Zoon, C. (2003) Ebro moet Spaanse dorst lessen, Volkskrant 08-03-2003